zött előítéleteit, esztétikai izlését, de legfőkként az élet-benállás hogyan miként iségeit (szubtilitások, amik gyakran fel sem jutnak a tudatosulásig): a proletáriátus a maga helyességeinek tekinti (ott, ahol nem elemeztetnek kiméletlenül szét), holott e látszólagos semmiségek tenyésztik ki magukból az érzelmi behódolás, áhitatos paszszivitás és a reakció bacilusait.

A proletáriátus feladata, hogy az ember visszadassék az emberiségnek, politikailag: az osztálynélküli társadalom feltételeinek megteremtése. E nagy történelmi miszszióra naponta rácáfol a robot, az érdektelen, örökké egyforma élettempó. Ezt a kiáltó ellenmondást világitotta át Marx prófétikus történelemfilozófiája. A munkás napi élete dialektikus: egyfelől ő támasztja meg mindennap a maga kezemunkájával a fennálló rend életalapját s másfelől épp e munkával sietteti a bukását is egyben. Igy él a munkás egyfelől a legszörnyűbb jelenben, a kapitalizmus profitmolochjának minden nap abszolut valóságában s igy él másfelől a felérzett végben, melynek tudása a nehéz időt átmenetté, uttá, naggyá és magasztossá szubtilizálja. Marx óta a munka interpretálása változott meg mig az utópisták a nyers valóságot látták csak s mely igy abszolutizálva kétségbeejtő, vagy a legkiáltóbb méltánytalanságok enyhitésén buzgolkodtak vagy kilátástalan lázadásokba kergették bele a munkásságot: addig Marx a helyzetből kiolvasta a fejlődés tendenciáját. És Marx óta az osztályharc értelme és gyakorlata nem az egyes munkás hogylétére irányul legfőként, hanem az osztály megszervezésére, hogy mint olyan, a fejlődés tendenciáját tudatosan is siettesse és eredményei, ha itt az ideje, készen találják.

Azok az irók, akik témájukat és inspirációjukat a proletariátus életvilágából meritik, világnézetileg s hozzáállásukban ritkán jutnak csak el azzal egymagassságba. A legtöbben, s mennél inkább művészek, a szónak régi, impressziós értelmében, annál inkább a proletariátus aktuális, külsőséges életét érzik fel a legközvetlenebbül. Az ilyen művésznek nincs más választása, mint a legsötétebb naturalizmus szinei után nyulni. De kiknek ir akkor? Zola s a polgári társadalom nagy epikusai szineket és szagokat kerestek s erejük a visszaadó erő romantikus tulzásaiban mutatkozott meg. De érdekelheti-e s nyujthat-e valamit a proletariátusnak magának unt külső életüknek akármilyen megrikató felmutogatása? Neki nem reveláció, ő tudja legjobban, hogy mint egyén még csak nem is „érdekes" hanem pária s értékessé s egyáltalán emberré csak az teszi, ha egyesül az osztályharcban. A proletariátus époszának nincs hőse: azaz egy absztrakt fogalom a hőse: a munkásmozgalom.

A közvetlen életábrázolás tehát nem megoldás, mert a munkásnak nincs és nem lehet jelentős szubjektiv élete. (His mije szubjektiv, ha nem a bajai, a gondjai s még azokban is milliókkal osztozkodik — egyébb, szubtilisabb felérzésekre nem marad ideje): A naturalisztikus regény tehát a legjobb akarattal sem adhat egyebet, mint mechanizmusok között lejátszódó, sötét és iztelen trivialitások sorozatát (amennyiben csak azt ábrázolná, „ami történik") de nem megoldás a másik sem a proletkult hiveinek irodalma, akik tudatosan a munkásmozgalmat és nem a munkást állitják lyrájuk vagy epikájuk középpontjába.

Ezeknek elbirálására elég ha a következőket idézem:

„Ist es nicht merkwürdig, daß der kommunistische Führer Lenin voller Geringschätzung sich von Gedichten abwendet, in denen jedes dritte herausgeschrieene Wort, wie Revolution, Proletarier, Kommunismus — ihm doch vertraut klingen muß? ... Nein, es ist nicht merkwürdig, im Gegenteil es ist natürlich und gesetzmäßig." (Lossowski: Warum Lenin Puskin liebte?) Mert hiszen nyilvánvaló, hogy a gesztus, a barrikádokra hivás, a lelkesülés csak romantikus frázis egy olyan mozgalommal kapcsolatban, amelynek legfőbb ereje a tudatos célrairányulás, az évtizedekre beállitott lassu s megfontolt avance s amelynek frontja többnyire a gazdasági harcok drámaiatlan terepén folyik le hurrák és attakok nélkül. (Illetve az attakok többnyire egyoldaluak.)

A költészet hivatása — s a mi időnkben fokozottabban az — hogy az ember és ember, az ember és a természet összetartozását minden széthasitottság és eltárgyiasodás ellenére is ujból és ujból dukumentálja. Ez az összekapcsolás az, ami az igazi müvészetet oly naggyá teszi: mert az igazi művészet nem állhat meg annak az ábrázolásánál, ami csak pusztán van, hanem megcsinálandónak érzi azt is, aminek lennie kell, amit az értelem és a kedély kiegészitésképen rá képes épiteni a még nem kész világra. A mesterségesen körülszabdalt tárgygyal a költő már aláveti magát a részletek uralmának, korlátot emel legfőbb célja: a kozmikus egység feléreztetése elé. A téma egészen más feladat elé állitja az alkotót, mint az inspiráció: mert a maga manifesztációja helyett — ami annyit jelent mint az ember manifesztációja — most a természet egy kiválasztott darabját, egy gondolatot vagy egy érzelmi megkülönböztetést kell minnél megkapóbban, minnél szónokibb eszközökkel kikülönitenie magából.

A teljes eltárgyiasodás, a költészetnek, mint egyszerü élet megnyilvánulásnak teljes kiforgatása azonban akkor kezdődött, amikor a költői hajlandóságot, mint képességet épp ugy kisajátitotta a termelési rend, mint ahogy kisajátitotta a munkás testi erejét, a feltaláló szellemi képességeit. Ettől a pillanattól kezdve a költészet épp annyira ipar, mint az emberi termelés bármelyik ága. A témák egészen eluralkodnak a lényeg felett, az esztétikus pedig a közvetitő szerepében szabályozza a termékek ázsióját, kiállitás és külszin szerint s kritikájával gondoskodik a termelés nivójának fentartásáról, hogy a közönség ugy kvalitásban, mint változatosságban a pillanatnyi izléshez hiven, a legmegfelelőbb árut kapja kézhez.

A költő — mint a termelési rend egyik, kevés fontossággal biró eleme — épp oly kevéssé vonhatja ki magát az esztétikai ter eléstörvények szabálya alól, mint ahogy senki nem teheti tul magát a kapitalista ideológiai struktura eltárgyiasitó törvényein. Legfeljebb küzdhet ellenük egy-egy forradalmi alkotással. Ezeknek a müvészeti forradalmaknak a jelentkezése mindig egy-egy áttörési kisérlet: sikerül-e manifesztálni magunkat a szavak, fogalmak, frázisok megpodvásodott körzetén keresztül!

Az uj költészet nem utánozza az életet külsőségeiben. De nem is tagadja meg, mint a szimbolizmus, mely az által, hogy álmokba sejtelmekbe és legendákba menekült, negative, a nem-tudomásul-vétel gyávaságával még félelmetessebben merevebbé és változtathatatlanabb valósággá éreztette a valóságot, ami elől megfutamodott. Az uj költészet radikális kitörés, amennyiben a béklyókat fegyverül használja fel. Az uj vers a nyelv megkövült gondolatkavicsait a maga vizióira használja fel ugy, hogy nem törődik vele, mit szolgáltak eddig s mire alacsonyitotta le őket a társadalom. Minden szó, amit valaha ember kiejtett, egy-egy ősmanifesztáció, amiben minden későbinek a lehetősége benne foglaltatik. Ilyennek fogja fel az uj vers a szavakat. Minden szó végtelen és naiv, mint az alapjelentések. És ahová a szavak mutatnak az nem gondolat, nem is érzés, hanem egy nyilt embertartalom. Az uj vers ilyenformán tisztára dinamikus erők megnyilvánulása és értelmi elemzéssel legfeljebb csak megközelithető.

Németh Andor